

ЗМІСТ

ВСТУП	7
ТЕМА 1. ПІДПРИЄМСТВО (ОРГАНІЗАЦІЯ)	9
1.1. Коротка характеристика та класифікація підприємств	9
1.2. Структура підприємства	14
1.3. Внутрішнє середовище підприємства	19
ТЕМА 2. ВИДИ ПІДПРИЄМСТВ, ЇХНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ.	27
2.1. Види підприємств, які функціонують у державі	27
2.2. Цілі та завдання діяльності підприємства	29
2.3. Юридичні особи: правоздатність, реорганізація й ліквідація.	32
2.4. Види об'єднання підприємств	36
ТЕМА 3. ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ	42
3.1. Структура і зміст зовнішнього середовища підприємства.	42
3.2. Методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.	44
3.3. Зовнішньоторговельний контракт	48

ТЕМА 4. УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	56
4.1. Механізм і функції управління підприємством.	56
4.2. Управлінські технології.	59
4.3. Організаційні структури управління підприємством	62
ТЕМА 5. РИНОК І ПРОДУКЦІЯ	75
5.1. Товарне виробництво і ринок	75
5.2. Державне регулювання ринку (економіки)	78
5.3. Суб'єкти і види підприємницької діяльності	81
5.4. Мале підприємництво.	84
5.5. Державна підтримка малого підприємництва.	85
ТЕМА 6. ПЛАНУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	91
6.1. Методи та види планування	91
6.2. Бізнес-план.	97
6.3. Маркетингова діяльність на підприємстві	99
ТЕМА 7. ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ПРОДУКТИВНІСТЬ, ОПЛАТА ПРАЦІ	106
7.1. Персонал (кадри) підприємства	106
7.2. Розрахунок бюджету робочого часу	112
7.3. Планування чисельності працівників підприємства.	116
7.4. Продуктивність праці, виробіток і трудомісткість.	122
7.5. Тарифна система оплати праці	129
7.6. Форми й системи оплати праці	132
7.7. Безтарифні системи оплати праці	136
7.8. Планування фонду оплати праці	137
ТЕМА 8. ОСНОВНІ ФОНДИ ПІДПРИЄМСТВА	143
8.1. Структура й оцінювання основних фондів.	143
8.2. Зношення й амортизація основних фондів.	147
8.3. Показники ефективності використання основних фондів.	160
ТЕМА 9. ОБІГОВІ КОШТИ	166
9.1. Склад і структура обігових коштів	166
9.2. Визначення потреби в обігових коштах.	169
9.3. Показники ефективності використання обігових коштів	175

ТЕМА 10. НЕМАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА.	181
10.1. Поняття і види нематеріальних ресурсів	181
10.2. Патентно-ліцензійна діяльність підприємств	185
10.3. Оцінювання та амортизація нематеріальних активів підприємства	188
ТЕМА 11. ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА.	194
11.1. Інвестиції та інвестиційний проект	194
11.2. Методи оцінювання ефективності інвестиційних проектів	201
11.3. Оцінювання ефективності інвестиційних проектів методом дисконтування.	204
ТЕМА 12. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ	213
12.1. Загальна характеристика та види інноваційних процесів на підприємстві.	213
12.2. Реалізація інноваційного процесу на підприємстві	216
12.3. Науково-технічна підготовка виробничих нововведень	218
12.4. Оцінювання економічної ефективності нововведень	221
ТЕМА 13. ВИРОБНИЧА ПОТУЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА І ВИРОБНИЧА ПРОГРАМА ПІДПРИЄМСТВА.	226
13.1. Виробнича потужність підприємства	226
13.2. Методика розрахунку виробничої потужності	230
13.3. План виробництва продукції	233
13.4. Валова і реалізована продукція	236
ТЕМА 14. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ	242
14.1. Форми, типи і методи організації виробництва.	242
14.2. Потоковий метод організації виробництва.	245
14.3. Партійний та індивідуальний методи організації виробництва.	248
14.4. Організація виробництва в допоміжних і обслуговувальних підрозділах підприємства	251

14.5. Характеристика та основні групи показників якості продукції	254
---	-----

**ТЕМА 15. ВИТРАТИ НА ВИРОБНИЦТВО
ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОДУКЦІЇ 261**

15.1. Поняття про витрати і класифікація витрат підприємства	261
15.2. Собівартість продукції.	263
15.3. Калькулювання собівартості продукції.	268
15.4. Кошторис витрат на виробництво і реалізацію продукції	273

ТЕМА 16. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА 278

16.1. Прибуток і доходи підприємства	278
16.2. Механізм розподілу прибутку підприємства	281
16.3. Методи планування прибутку підприємства	283
16.4. Показники рентабельності	285

ТЕМА 17. НЕСПРОМОЖНІСТЬ (БАНКРУТСТВО) ПІДПРИЄМСТВ 291

17.1. Суть банкрутства	291
17.2. Процедура банкрутства, запобігання банкрутству.	294

ВСТУП

В умовах ринкових відносин, які характеризуються різноманітністю форм власності, в тому числі приватною конкуренцією товаровиробників, підприємництвом і відсутністю державного контролю за виробництвом та розподілом виготовленої продукції, зростає значення основної ланки промисловості й народного господарства в цілому — підприємства (фірми).

Економіка підприємства (від грец. *oikos* – господарство, *nomos* – закон) вивчає об'єктивні економічні закони й закономірності ведення господарювання, включає широкий спектр управлінських, організаційних, техніко-економічних та інформаційних проблем, форм, методів і правил раціонального використання ресурсів з метою створення й розподілу матеріальних і духовних благ, без яких не може обходитися ні окремих індивідум, ні суспільство в цілому.

Якщо економіка є фундаментом, на якому лежать усі без винятку компоненти системи життєзабезпечення людей, то її основною ланкою або ядром є підприємства (фірми), де виробляються всі матеріальні блага. Питанням практичної діяльності підприємства, процесам, які протікають у ньому щодо виробництва, розподілу, обміну й споживання матеріальних благ, і присвячений цей посібник.

Структуру і зміст навчального посібника розроблено відповідно до державного освітнього стандарту вищої освіти. Посібник є продовженням комплексу навчальних видань.

Колектив авторів використовував поняття «підприємство», «фірма» і «організація» як рівнозначні.

Цей навчальний посібник задуманий як самовчитель з економіки підприємства. В кожній темі в доступній формі стисло подано конкретний теоретичний та ілюстративний матеріал у вигляді таблиць, схем, рисунків, розрахунків, формул тощо, даються питання для самоперевірки, використана та рекомендована література.

Навчальний посібник написано і побудовано так, щоб студент самостійно міг розібратися в економічних термінах, поняттях, теорії питання та інших нюансах економіки. Теми навчального посібника розміщені згідно з програмою курсу. Колектив авторів вважає, що такий виклад і розміщення матеріалу сприятиме кращому його засвоєнню та розумінню економічних процесів, які відбуваються на підприємстві. Під час підготовки посібника було використано досвід зарубіжного менеджменту і виробничого підприємництва, офіційні матеріали державних органів, літературні джерела.

Навчальний посібник призначений головним чином для студентів вузів і осіб, які самостійно вивчають економіку підприємства і підприємництва. Він буде також корисним викладачам, керівникам підприємств і фахівцям незалежно від роду їхньої діяльності.

Колектив авторів буде вдячний читачам за зауваження й пропозиції як щодо пліпшення змісту навчального посібника, так і за формою викладу матеріалу.

ТЕМА 1

ПІДПРИЄМСТВО (ОРГАНІЗАЦІЯ)

План

- 1.1. Коротка характеристика та класифікація підприємств.
- 1.2. Структура підприємства.
- 1.3. Внутрішнє середовище підприємства.

1.1. Коротка характеристика та класифікація підприємств

Первинною ланкою в системі національного виробництва є підприємство (фірма). **Підприємство** – суб'єкт виробничо-господарської діяльності, який на свій ризик здійснює самостійну діяльність, спрямовану на систематичне отримання прибутку від користування майном, продажу товару, виконання робіт або надання послуг, і який зареєстрований у цій якості у встановленому законом порядку. Згідно з Господарським кодексом України **підприємство** – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, чи іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами.

Виробниче підприємство характеризується виробничо-технічною, організаційною, економічною і соціальною єдністю. *Виробничо-технічна єдність* визначається комплексом засобів виробництва, що володіють технологічною єдністю й взаємозв'язком окремих стадій виробничих процесів, у результаті яких сировина й матеріали, які використовуються на підприємстві, перетворюються на готову продукцію. Також вони дають змогу надавати послуги й виконувати певні роботи на стороні з метою отримання прибутку. *Організаційна єдність* визначається наявністю єдиного колективу та єдиного керівництва, що знаходить відображення в загальній і організаційній структурі підприємства. *Економічна єдність* визначається спільністю економічних результатів роботи (обсягом реалізованої продукції, рівнем рентабельності, масою прибутку, фондами підприємства тощо), і головне – задоволенням потреб споживача й отриманням прибутку, як основною метою діяльності.

Відзначимо, що підприємство – насамперед не виробнича, не економічна, а *соціальна одиниця*. Це колектив людей різної кваліфікації, пов'язаних певною соціально-економічною метою й інтересами, а отримання прибутку є основою для задоволення потреб (як матеріальних, так і духовних) усього колективу. Тому найважливішими завданнями підприємства є виплата персоналу соціально справедливої заробітної плати, яка забезпечувала б відтворення робочої сили, створення нормальних умов праці й відпочинку, можливостей для професійного зростання тощо.

Підприємство – не тільки господарюючий суб'єкт економіки, й юридична особа.

Юридичною особою визнається організація, яка:

- має відособлене майно у власності, господарському веденні або оперативному управлінні;
- відповідає майном за своїми зобов'язаннями;
- може від свого імені набувати майнові й особисті немайнові права;
- має зобов'язання;
- може бути позивачем і відповідачем у суді;
- має самостійний баланс або кошторис (ознаки юридичної особи).

Юридична особа підлягає державній реєстрації й діє або на підставі статуту, або установчого договору та статуту, або тільки установчого договору. У *статуті* відображаються організаційна й правова форми підприємства (фірми), його найменування, поштова адреса, предмет і мета діяльності, статутний капітал, порядок розподілу прибутку, органи контролю, перелік і місцезнаходження структурних одиниць, що входять до складу фірми, умови її реорганізації та ліквідації. Юридичні особи повинні мати статутний капітал, самостійний баланс і кошторис.

Статутний капітал – фіксована сума основного і оборотного капіталу підприємства. Він утворюється на момент його створення і перебуває в розпорядженні підприємства впродовж усього терміну його функціонування.

Статутний капітал акціонерного товариства не може бути менший, ніж сума, еквівалентна 1250 мінімальним зарплатам (береться рівень мінімальної зарплати на момент створення товариства). Станом на 1 вересня 2011 року рівень мінімальної заробітної плати еквівалентний 960 грн, отже, статутний капітал акціонерного товариства не може бути менший, ніж 1 200 000 грн (приблизно 150 000 дол. США), для інших організаційно правових норм не-менший еквівалента 100 міні-

мальних рівнів заробітної плати, діючого на момент заснування товариства, який еквівалентний 960 грн станом на 1 вересня 2011 р. Таким чином, статутний капітал товариства з обмеженою відповідальністю не може бути менший ніж 96 000 грн (близько 12 000 дол. США).

Залежно від організаційно правової форми підприємства його статутний капітал формується за рахунок різних джерел (табл. 1.1). Статутним капіталом він називається тому, що його розмір фіксується в статуті підприємства, який підлягає реєстрації в установленому порядку. Статутний капітал – це сума коштів, наданих власниками для забезпечення статутної діяльності підприємства.

Таблиця 1.1

Формування статутного капіталу

Організаційно правова форма підприємства	Джерело формування статутного капіталу
Державне підприємство	Вартість майна, закріпленого державою за підприємством на правах повної господарської діяльності
Товариство з обмеженою відповідальністю	Сума часток власників
Відкрите акціонерне товариство	Сукупна номінальна вартість акцій усіх типів
Виробничий кооператив	Вартість майна, наданого учасниками для здійснення господарської діяльності
Орендне підприємство	Сума внесків його працівників
Підприємство іншої форми, виділене на самостійний баланс	Вартість майна, закріпленого його власником за підприємством на правах повної господарської діяльності

Схема функціонування статутного капіталу підприємства зображена на рис. 1.1.

Засоби виробництва – це сукупність усіх матеріальних елементів, які беруть участь у процесі виробництва продукції. Вони поділяються на *засоби праці* й *предмети праці*. Засоби виробництва, виражені у вартісній формі, становлять *виробничі фонди*, які розподіляються на основні й обігові. Засоби праці становлять речовий зміст *основних виробничих фондів*, а предмети праці – *обігових виробничих фондів*.

Статутний капітал підприємства є основним джерелом власних засобів і в грошовій формі є *пасивом* підприємства, а в продуктивній формі – його *активом*. Активи і пасиви підприємства збалансовані, тобто завжди рівні, що відображається в балансі підприємства. Спрощена схема балансу підприємства подана в табл. 1.2.

Спрощену схему балансу підприємства можна стисло записати у вигляді такої формули:

$$\text{Власний капітал} = \text{Актив балансу} - \text{Позиковий капітал}$$

Підприємство має розрахунковий рахунок у банку і є юридичною особою.

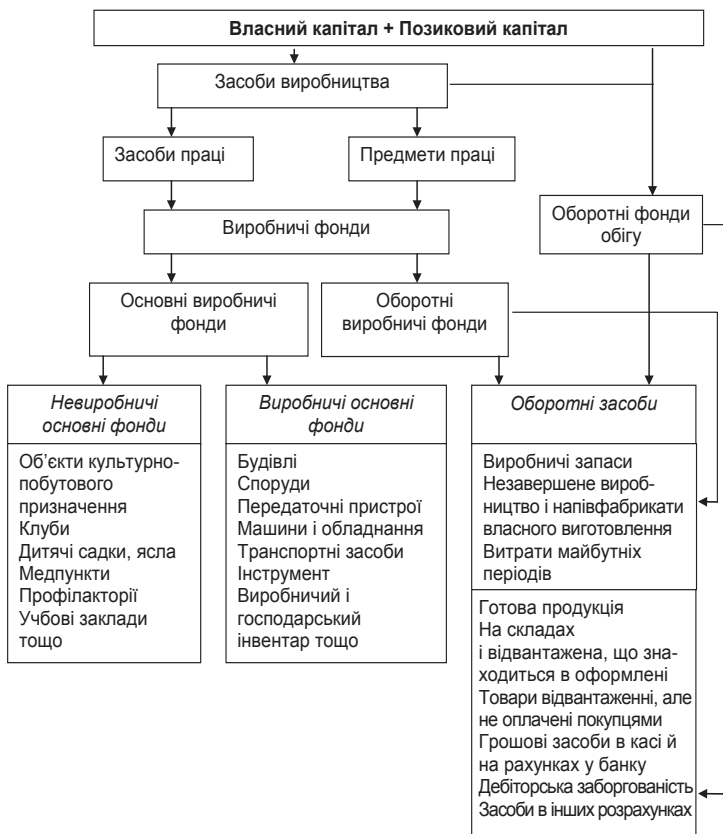

Рис. 1.1. Схема функціонування статутного капіталу підприємства